

TEISĖTYROS METODOLOGINIO SPEKTRO ANALIZĖ

Vitalij Levičev

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: vitalij.levicev@gmail.com

Straipsnyje išgryninamos ir analizuojamos pagrindinės teisės mokslo metodologinės kryptys (doktrininiai formaliosios teisės tyrimai, socialiniai-teisiniai realiosios teisės tyrimai ir aksiologiniai-etiniai idealiosios teisės tyrimai), apžvelgiamos teisės tyrimų integracijos užuomazgos ir įvertinamos jų metodologinės sintezės galimybės.

The article provides with identification and analysis of the main methodological trends of legal science (doctrinal research of formal law, socio-legal research of real law and axiological-ethical research of ideal law). Furthermore, the genesis of the integration of legal research is reviewed and the possibilities of the methodological synthesis are evaluated.

„Išgijau trikampę stiklinę prizmę, jos dėka norėdamas išvysti garsųjį išskirtinių spalvų reiškinių.“

Izaokas Niutonas,

laiškas Karališkajai draugijai, kuriuo pristatoma naujoji šviesos ir spalvų teorija¹

Įvadas

Žymusis Izaoko Niutono bandymas išvysti šviesos spektrą² lėmė, kad prizmės ir spektro terminai gerokai pranoko optikos ribas ir įgavo plačią vartoseną moksle ir už jo ribų. Pasitelkę šias talpiai metaforas, galime vaizdžiai įsivaizduoti, kaip pasirinktą reiškinių betirianti(-is) mokslininkė(-as) per vienokią ar kitokią prizmę gali „pamatyti“ jo spektrą. Besigilinančius į teisės mokslo metodologiją kviečiu iškelti tikslą išvysti metodologinį teisėtyros spektrą ir įžiūrėti ne tik kuo daugiau jo spalvų ir atspalvių, bet ir pabandyti jį visą suvokti kaip *visumą*.

Šiame straipsnyje pristatomo *tyrimo tikslas* yra metodologinio teisėtyros spektro pagrindinių krypčių analizė ir jų sintezės galimumo vertinimas. Atitinkamai *tyrimo uždaviniai* yra: (1) teisės mokslo metodologinių krypčių išgryninimas ir analizė; (2) metodologinės sintezės užuomazgų analizė ir įmanomumo vertinimas. *Tyrimo objektas* – pagrindinės teisėtyros metodologinės kryptys (doktrininiai formaliosios teisės tyrimai, socialiniai-teisiniai realiosios teisės tyrimai ir aksiologiniai-etiniai realiosios teisės tyrimai) ir jų sintezė teisės mokslo metodologijos teorijoje bei teisės tyrimų atlikimo praktikoje³.

¹ NEWTON, I. A Letter of Mr. Isaac Newton <...> containing his New Theory about Light and Colors. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, No. 80 (19 Feb. 1671/2), p. 3075–3076.

² Tikriausiai panašiai įsivaizduojame eksperimento esmę: saulėtą dieną, užtemdytą kambarį, mažą skylutę užuolaidoje, netoli jos padėtą stiklinę prizmę ir vaivorykštinį spalvų spektrą ant gretimos sienos.

³ Nors daugiausia dėmesio šio straipsnio tekste skiriama teisėtyros metodologijos teorijai, praktiniai teisės tyrimų atlikimo aspektai, kad ir mažiau, bet taip pat patenka į tyrimo objekto lauką.

Šio tyrimo metodika⁴ jungia kritinės analizės, sintezės, lyginimo, mintinio modeliavimo, hipotezių kėlimo ir tikrinimo, literatūros tyrimo, bendruosius teorinio samprotavimo ir kitus metodus⁵. Akademinių literatūros kritinė⁶ analizę inspiravo lygia greta atliekamas socialinių mokslų srities teisės mokslo krypties disertacijų empirinis tyrimas⁷. Kritinės analizės rezultatai apdorojami pasitelkiant skirtingas teisės teorijos ir filosofijos paradigmas, taip pat kitas humanitarines ir socialines disciplinas. Analizuojamos ir lyginamos trijų pagrindinių metodologinių teisėtyros krypčių galimybės ir ribos, nagrinėjamas jų pakankamumas, keliama hipotezė, kad bent vienos iš trijų minėtųjų krypčių eliminavimas užkerta kelią visapusiškesniems teisinės tikrovės tyrimams.

Tyrimo aktualumą ir originalumą užtikrina išskeltų tikslų svarba teisės tyrimų teorijai ir praktikai, tyrimo metodikos ir jos įgyvendinimo autentiškumas, taip pat keliamos problematikos ištirtumo ribotumas. Nors pirmosios užuominos apie teisės mokslo metodologiją atkurtos nepriklausomybės Lietuvoje datuojamos 1994 m.⁸, metodologinės problemos vienaip ar kitaip bent glaustai aptariamose bene kiekviename teisės teorijos vadovėlyje⁹ ir minimos bendrame socialinių mokslų metodologijos kontekste¹⁰, galima užtikrintai teigti, kad teisės teorijai skiriama nepalyginti daugiau dėmesio negu metodologijai (tikėtinas šios disproporcijos padarinys – didesni teisinių tyrimų kokybės skirtumai). Panaši situacija klostosi ir už Lietuvos ribų: daugiausia dėmesio skiriama teisės teorijai, o praktinis metodologinis jos potencialas atskleidžiamas itin minimaliai, dažniausiai paraštėse. Kalbant apie metodologinės sintezės ištirtumo laipsnį, pažymėtina, kad nuodugnesnis šios srities pažinimas tik prasideda¹¹.

1. Teisėtyros objekto daugialypiškumas ir platus metodologinis spektras

Nors teisėtyros objekto apibrėžimo problemišumą įvardijo ne viena(-as) tyrėja(-as)¹², galima pažymėti, kad dažnai skirtingų teisės paradigmų atstovų diskusijose ir toliau išsakoma daugybė iš pirmo

⁴ Konstatuotina, kad mokslinėje literatūroje nenuosekliai vartojamos tokios pamatinės metodologinės sąvokos, kaip antai „metodas“, „metodika“ ir „metodologija“. Dažnai tik iš išsamesnio konteksto galima suprasti, kas turima omenyje. Šio straipsnio autorius siūlo tokią minėtų sąvokų vartoseną:

metodas – konkretus reiškinių tyrimo būdas (pvz., anketavimas, lyginimas, dedukcija);

metodika – kelių metodų visuma, sujungta konkrečiam tikslui siekti (pvz., disertacinio tyrimo metodika);

metodologija – mokslas, aiškinantis tyrimo metodus, arba tam tikro mokslo metodų visuma (pvz., teisėtyros metodologija, sociologijos metodologija).

Nors tai yra konvencinis pasirinkimas, toks siūlymas turi patikimą lingvistinį pagrindą ir pasižymi vidiniu nuoseklumu, todėl gali būti tinkamas kaip gerai atitinkantis aiškumo ir patogumo reikalavimus.

⁵ Daugelyje lietuvių kalba parengtų disertacijų ir mokslinių straipsnių įvaduose it koks metodologinis užkeikimas vardinami teisės aiškinimo metodų (lingvistinio, sisteminio, istorinio, teleologinio (įstatymo tikslo), precedentinio, įstatymų leidėjo ketinimo, lyginamojo, bendrųjų teisės principų, analoginio, loginio ir kt.) deriniai. Kartais tai daroma net kai tyrimas nėra skirtas teisei aiškinti.

⁶ Nors „kritika“ dažnai suprantama vien kaip neigiamumų (trūkumų) iškėlimas (Lietuvių kalbos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/get/109474/>>.), svarbu atkreipti dėmesį, kad filosofiniame-moksliniame diskurse ji apima reiškinių nagrinėjimą ir vertinimą pasitelkiant abejonę (GASCHE, R. *The Honor of Thinking: Critique, Theory, Philosophy*. Stanford: Stanford UP, 2007, p. 12).

⁷ Minėtu empiriniu tyrimu siekiama identifikuoti metodologinius nenuoseklumus; jo galutinė ataskaita bus paskelbta šio straipsnio autoriaus disertacijoje.

⁸ PILIČIAUSKAS, R. Kai kurios Lietuvos teisės mokslų metodologijos problemos. *Teisė*, 1994, t. 28, p. 73–79.

⁹ Pvz., BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. 2 leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 43–49; VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. 2 leidimas. Vilnius: Justitia, 2004, p. 31–44.

¹⁰ Pvz., TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 262–310.

¹¹ Gera žinia, kad kelias visapusiškesniems metodologinės sintezės tyrimams jau atvertas tokiais darbais, pvz.: MENSKI, W. *Comparative Law in a Global Context*. New York: Cambridge University Press, 2006; BERMAN, H. J. *Towards an Integrative Jurisprudence: Politics, Morality, History*. *California Law Review*, 1988, Vol. 76, No. 4, p. 779–801; HALL, J. *Comparative Law and Social Theory*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1963.

¹² Pvz., HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997; DWORKIN, R. *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005; VAIŠVILA, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas*. Vilnius: Justitia, 2010; MACKUVIENĖ, E. Teisės mokslo ir jurisprudencijos mokslškumo problema. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, nr. 1, p. 291–304.

žvilgsnio keistų ir paradoksalių teiginių apie teisės esmę, kurie „atkakliai, iškalbingai ir aistringai įrodinėjami, lyg jie apreikštų tiesas apie teisę, kurias ilgą laiką buvo užtemdęs klaidingas teisės tikrosios esmės supratimas“¹³. Nėra vienos nuomonės, ką turėtume laikyti teisėtyros objektu: „vieni mano, kad teisės mokslas turi nagrinėti tik pozityviąją teisę, apsiribojant *de lege lata* problematika, kiti jos objektą siekia išplėsti iki prigimtinių teisės, iki *de lege ferenda* problematikos“¹⁴; kaip pažymėjo E. Mackuvienė: „Vieniems teisė yra realybė, kitiems – siekiamybė, tretiems – privalomybė.“¹⁵ Aiškiau suvokus teisės mokslo objekto daugialypiškumą, mokslinių-filosofinių teisėtyros paradigmų įvairovę ir atitinkamai besiskiriančios metodologinės teisės tyrimų kryptys nebeturėtų stebinti ar klaidinti¹⁶.

Teisėtyros teorinės-metodologinės įvairovės būtinumas egzistuoja vien dėl to, kad pati teisinė tikrovė yra nevienalytė – jos prigimtis yra mažiausiai trejopa. Kalbėdami apie teisę, skirtingų paradigmų atstovai turi omenyje formaliąją teisę, realiąją teisę, idealiąją teisę arba tam tikrą minėtųjų teisių derinį. Apibrėžiant bendriausius bruožais, pažymėtina, kad pagrindinis formaliosios (pozityviosios) teisės (*law in books*) šaltinis yra valstybė, realiosios teisės (*law in action*) – visuomenė, idealiosios (prigimtinių) teisės – moralė, etika, religija. Atitinkamai skiriasi ir metodologinės prieigos: formaliosios teisės nagrinėjimo šerdis yra doktrininiai tyrimai; realiosios teisės pažinimas būtų neįmanomas be socialinių-teisinių tyrimų; idealiosios teisės – be aksiologinių-etinių tyrimų¹⁷. Siekiant aiškiau pamatyti metodologinį teisėtyros spektrą, svarbu detaliau aptarti visas minėtas metodologines prieigas¹⁸.

1.1. Doktrininiai formaliosios teisės tyrimai

Kaip akademinė disciplina teisė pasižymi unikaliu žodynu, išskirtinėmis institucinėmis praktikomis ir specialiais teisės aiškinimo metodais. Pavyzdžiui, D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas¹⁹ skiria lingvistinį, sisteminį, istorinį, teleologinį (įstatymo tikslo), precedentinį, įstatymų leidėjo ketinimo, lyginamąjį, bendrųjų teisės principų, analoginį ir loginį teisės aiškinimo metodus. Tokie teisės aiškinimo metodai yra skirti kurti autoritetingus doktrininis teiginius, kuriais remiantis būtų galima sisteminti ir įvertinti įvairiausiuose teisiniuose kontekstuose kylančių tvirtinimų patikimumą²⁰. *Doktriniuose* tyrimuose teisė suprantama kaip autonominė teisės normų ir teisės principų sistema. Tokie tyrimai yra išdiniai teisės doktrinos atžvilgiu – jų dėmesio centre yra statutinė teisė ir teismų praktika, taip pat (mažiau) akademiniai minėtų šaltinių komentarai; jie koncentruojasi ties formaliąja „knygų“ teise (*law in books*), o ne realiąja „gyvąją“ teise (*law in action*). Teisės įgyvendinimo klausimai, teisinių reformų po-

¹³ HART, H. L. A. *Teisės <...>*, p. 43–44.

¹⁴ VAIŠVILA, A. *Teisinis <...>*, p. 139.

¹⁵ MACKUVIENĖ, E. *Teisės <...>*, p. 299.

¹⁶ „Priešingų“ paradigminių stovyklų atstovų aršius nekonstruktyvius ginčus sumažintų (tikėtina, kad ilgainiui ir iš esmės užbaigtų) suvokimas, kad bent kiek išsamesniems teisinės tikrovės tyrimams teorinė-metodologinė teisėtyros įvairovė yra būtina.

¹⁷ Metodologinių teisėtyros kryptių tyrėjų dažnai atskirai išskiriami *lyginamieji teisės tyrimai* užima ypatingą vietą teisės mokslo metodologijoje. Šiame straipsnyje metodologinis teisėtyros spektras analizuojamas remiantis teisės reiškinio daugiabriūniškumu ir kiekviena aptariama teisės tyrimų kryptis apima atitinkamus lyginamuosius tyrimus: atskirai galima kalbėti apie lyginamuosius doktrininis formaliosios teisės tyrimus, lyginamuosius socialinius-teisinius realiosios teisės tyrimus ir lyginamuosius aksiologinius-etinius idealiosios teisės tyrimus. Pati lyginamosios teisėtyros disciplina, šio straipsnio autoriaus nuomone, turėtų integruoti juos visus.

¹⁸ Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad teisėtyros metodologijai nagrinėti yra itin svarbus teorinių teisės paradigmų suvokimas (bent pačiais bendriausiais bruožais). Keli paradigminių apžvalgų pavyzdžiai: PATTERSON, D. (ed.) *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010; RATNAPALA, S. *Jurisprudence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009; BAUBLYS, L., et al. *Teisės <...>*; VALANČIENĖ, D. Teisės paradigmų pažinimo kelias. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 159–279.

¹⁹ MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 167–237.

²⁰ VICK, D. W. Interdisciplinarity and the Discipline of Law. *Journal of Law and Society*, 2004, No. 31, p. 165.

litika, moralinėmis ir politinėmis vertybėmis grindžiami „neteisiniai“ aspektai šio tipo tyrimuose lieka parašėse²¹, daugelis jų yra nustumiami į užribį ar tiesiog pašalinami kaip „neteisiniai“. Doktrinių formaliosios teisės tyrimų paradigmatis centras yra teisinis pozityvizmas²² (J. Benthamas, J. Austinas, H. L. A. Hartas, H. Kelsenas, J. Razas ir kt.) ir teisinis formalizmas²³ (A. Scalia, F. Schaueris ir kt.).

Pastaraisiais dešimtmečiais doktrininė teisės mokslo kryptis sulaukia vis griežtesnio daugelio teisėtyrininkų vertinimo, „doktriniškumas kaltinamas nelankstumu, dogmiškumu, formalizmu ir uždarmu“²⁴. Pagrindinis priekaištas „tradiciniam“ teisės mokslui, anot W. Twiningo, yra tas, kad jame dominuoja „monolitinė ortodoksija“, kuri yra „siaura, konservatyvi, ribota, nerealistiška ir banali“²⁵. Doktrinių teisės tyrimų dominavimas daugelį tyrėjų palieka bejėgius, kai iškyla būtinybė atsakyti į nedoktrinius klausimus. Šio straipsnio autorius pastebi dar vieną ydingą tokio tipo tyrimų tendenciją: dažna(-as) autorė(-ius) po doktrininės *de lege lata* analizės, be jokių bent kiek nuodugnesnių socialinių-teisinių tyrimų, iš karto (*sic!*) pereina prie *de lege ferenda*, o tai yra puikiausias Hume'o dėsnio²⁶ pavyzdys. Bet ar trūkumų gausa reiškia, kad ateities teisės moksle galėtų nebelikti vietos doktrininiams formaliosios teisės tyrimams? Atsakymą į šį klausimą palikime straipsnio pabaigai.

1.2. Socialiniai-teisiniai realiosios teisės tyrimai

Trumpai aptarę doktrinius tyrimus, kuriuos vykdančios tyrėjos nagrinėja formaliąją teisę, pereikime prie kitos teisėtyros krypties – *socialinių-teisinių* tyrimų. Tokiuose tyrimuose, taikant ir kokybinius, ir kiekybinius tyrimo metodus, analizuojama realioji teisė, formaliosios teisės realusis veikimas ir ieškoma atsakymų į klausimus, kurie, anot, pvz., H. Kelseno, apskritai turėtų likti už teisės mokslo ribų²⁷.

Socialinių-teisinių realiosios teisės tyrimų paradigmatis laukas yra ištis platūs: nuo sociologinės jurisprudencijos²⁸ (R. Poundas, E. Durkheimas, M. Weberis, L. Duguit, E. Levy, E. Ehrlichas ir kt.), teisinio realizmo²⁹ (O. W. Holmesas jaunesnysis, K. Llewellynas, J. Frankas, A. Hägerströmas, K. Olivecrona, A. Rossas ir kt.), istorinės teisės mokyklos³⁰ (F. K. von Savigny, K. Marxas, H. Spence-rius, H. J. Bermanas ir kt.) bei ekonominės teisės analizės³¹ (R. Coase'as, G. Calabresis, H. Manne'as,

²¹ SALTER, M.; MASON, J. *Writing Law Dissertations. An Introduction and Guide to the Conduct of Legal Research*. Dorchester: Pearson Education Ltd., 2007, p. 118.

²² Išsamiau apie teisinį pozityvizmą žr., pvz., COLEMAN, J. L.; LEITER, B. *Legal Positivism*. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 228–248.

²³ Išsamiau apie teisinį formalizmą žr., pvz., WEINRIB, E. J. *Legal Formalism*. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 327–338.

²⁴ VICK, D. W. *Interdisciplinarity <...>*, p. 181.

²⁵ TWINING, W. *Blackstone's Tower: The English Law School: Discipline of Law (Hamlyn Lecture Series)*. London: Sweet & Maxwell, 1994, p. 141 (as cited in SALTER, M.; MASON, J. *Writing <...>*, p. 112).

²⁶ Hume'o dėsnį (faktų ir vertybių skirtį) galima apibūdinti jo paties žodžiais: „<...> staiga aš nustebeš pamatau, jog vietoje įprastinių teiginių porų yra ar nėra, aš nebesusiduriu nė su vienu teiginiu, kuris nebūtų susietas su turi arba neturi. Šis pokytis įvyksta nepastebimai, vis dėlto jis nepaprastai reikšmingas. Juk jei šis turi arba neturi reiškia kokį nors naują santykį arba tvirtinimą, būtina jį pastebėti ir paaiškinti; kartu turi būti pagrįsta ir tai, kas atrodo visiškai nesuprantama: kaip šis naujas santykis gali būti išvedamas iš kitų, visiškai skirtingų. Tačiau autoriai dažniausiai nesinaudoja šia atsargumo priemone <...>“. HUME, D. *Traktatas apie žmogaus prigimtį*. Vilnius: Charibdė, 2007, p. 352 (cit. pagal NEKRAŠAS, E. *Pozityvus protas: jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 51).

²⁷ Plačiau žr.: KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 91–116.

²⁸ Išsamiau apie sociologinę jurisprudenciją žr., pvz., COTTERRELL, R. *Sociological Perspectives on Law*. 2 vols. Aldershot: Ashgate/Dartmouth, 2001.

²⁹ Išsamiau apie teisinį realizmą žr., pvz., RATNAPALA, S. *Jurisprudence <...>*, p. 93–116.

³⁰ Išsamiau apie istorinę teisės mokyklą žr., pvz., RODES, R. E. (Jr.) *On the Historical School of Jurisprudence*. *American Journal of Jurisprudence*, 2004, Vol. 49, p. 165–184.

³¹ Išsamiau apie ekonominę teisės analizę žr., pvz., HANSON, J.; HANSON, K.; and HART M. *Law and Economics*. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 299–326.

R. Posneris ir kt.) iki radikaliajai jurisprudencijai priskirtinų teorijų³² (R. M. Ungeris, D. Kenedy'is, M. Kelmanas, J. Derrida, M. Fineman, M. Matsuda, D. Cornell, C. MacKinnon ir kt.). Kaip taikliai pažymėjo R. Cotterrellas, socialiniai-teisiniai tyrimai pasižymi „turtingu, beveik anarchišku heterogeniškumu“ ir yra „nuolatos atviri daugybei skirtingų tikslų, perspektyvų ir disciplininių prielaidų“³³.

Apibendrintai galima teigti, kad socialiniais-teisiniais tyrimais siekiama paaiškinti skirtingas teisės kaip socialinio reiškinio funkcijas³⁴. Tokių tyrimų centre yra didžiulė realiosios teisės aspektų įvairovė ir nemažiau įvairialypis yra jų teorinis pagrindas. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad socialiniai-teisiniai tyrimai atveria kelią teisėtyros narystei socialiniuose moksluose³⁵ ir yra tarpdisciplininių teisės tyrimų istorinis pamatas bei dabarties šerdis. To, kas pasakyta, kontekste neturėtų nustebinti praėjusio amžiaus pabaiga datuojama R. Cotterello pastaba: „Visais grynojo doktrininio teisinio rašymo amžiais sukurta ir tebekuriama mažiau vertingo žinojimo apie tai, kas yra teisė kaip socialinis fenomenas, negu rafinuotais moderniais empiriniais socialiniais-teisiniais tyrimais padaryta per kelis dešimtmečius.“³⁶

Baigiant šią trumpą realiosios teisės tyrimų apžvalgą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad, nepaisant visų pastarųjų dešimtmečių laimėjimų svarbos, empirinių socialinių-teisinių tyrimų galimybės neturėtų apakinti. Tokiems tyrimams reikia itin didelių pastangų, neretai būtinas kelių skirtingų disciplinų tyrėjų komandinis darbas. Dažnai empirinius duomenis sudėtinga surinkti ir dar kebliau juos tinkamai interpretuoti. Tikras iššūkis yra kintamųjų kontrolė, iš tų pačių duomenų dažnai gali būti gaunama skirtingų rezultatų. Socialiniai-teisiniai realiosios teisės tyrimai kelia ir nemažai kitų keblumų: „Pavyzdžiui, net jei rezultatai yra aiškūs ir neginčijami, ar teismai ir įstatymų leidėjai atsisakys ilgamečių teisinių maksimų? Ar faktinis tyrimas triumfuos, jei jo rezultatai yra priešingi nuojautai ir jausmams?“³⁷ Iš to, kas išsakyta, kyla svarbus klausimas: kaip atrodytų teisės mokslas, jei jame liktų tik empiriniai socialiniai-teisiniai realiosios teisės tyrimai, o doktrininiai formaliosios teisės ir aksiologiniai-etiniai idealiosios teisės tyrimai atsidurtų užribyje? Į šį klausimą taip pat pabandykime atsakyti straipsnio pabaigoje.

1.3. Aksiologiniai-etiniai idealiosios teisės tyrimai

Aksiologinių-etinių idealiosios teisės tyrimų aptarimą pradėkime įsivaizduodami situaciją: keli asmenys (teisėjai, teisėtyrininkai ar kiti teisės ekspertai) susiduria su prieštaringu teisiniu klausimu (pavyzdžiui, eutanazijos (ne)legalizavimas, abortų (ne)draudimas, homoseksualių porų partnerystės ar santuokos (ne)įteisinimas ir pan.). Visi yra įgiję teisinį išsilavinimą viename universitete, yra bendraamžiai ir gyvena tame pačiame mieste. Kiekvienam jų yra lengvai prieinama galiojanti formalioji teisė: konstitucijoje, tarptautinėse sutartyse, nacionaliniuose teisės norminiuose aktuose, teismų sprendimų tekstuose visi mato tuos pačius žodžius ir teiginius. Šioje situacijoje taip pat padarykime prielaidą, kad teisininkai operuoja panašiomis realiosios teisės žiniomis, nes akivaizdesni realiosios teisės

³² Išsamiau apie radikaliąją jurisprudenciją (kuriai priskirtinos kritinės teisės studijos, postmoderniosios teisės teorijos ir feministinė jurisprudencija) žr., pvz., RATNAPALA, S. *Jurisprudence <...>*, p. 212–241.

³³ COTTERRELL, R. Subverting Orthodoxy, Making Law Central: A View of Sociolegal Studies. *Journal of Law and Society*, 2002, Vol. 29, p. 632.

³⁴ SALTER, M.; MASON, J. *Writing <...>*, p. 138.

³⁵ Be socialinių-teisinių realiosios teisės tyrimų teisės mokslas negalėtų būti priskiriamas prie socialinių mokslų. Savo vietos jam reiktų ieškoti humanitarinių mokslų draugijoje (ir tikėtina, kad toji vieta būtų visai netoli teologinės egzegzės).

³⁶ COTTERRELL, R. *Law's Community: Legal Theory in Sociological Perspective (Oxford Socio-Legal Studies)*. Oxford: OUP Oxford, 1995, p. 296.

³⁷ PALOMAR, J. The War Between Attorneys and Lay Conveyancers – Empirical Evidence Says „Cease Fire!“ *Connecticut Law Review*, 1999, Vol. 31, No. 2, p. 526 (as cited in SALTER, M.; MASON, J. *Writing <...>*, p. 164).

suvokimo skirtumai neišvengiamai padarytų poveikį gaunamoms išvadoms. Atrodytų, kad tuoj bus pritaikyti patikimi teisės aiškinimo metodai ir bus galima gauti iš esmės vienodus rezultatus. Tačiau išvados kontroversiškais klausimais dažnai skiriasi diametraliai ir teisininkai pasidalija į dvi skirtingas (kartais ir priešiškas) stovyklas. Bet juk juos visus saisto vienoda galiojanti formalioji teisė – kaip gi tai įmanoma?

Galimas atsakymas – kiekvieno mūsų sąmonėje yra unikalus *idealosios teisės* supratimas (pajautimas, nujautimas) ir, nors daugelį žmonių vienija teisingumo siekis, skirtingiems žmonėms jis reiškia netapačius dalykus (šie savo ruožtu gali kisti bėgant laikui). Atsižvelgiant į tai, galima aiškiau suvokti, kaip sprendimai prieštariniais klausimais gali būti priešingi, nepaisant vienodos formaliosios teisės: skirtingų žmonių idealiosios teisės supratimas yra skirtingas (kartais ir visiškai priešingas), vertybinės prielaidos gali skirtis net dėl visiškai identiškų doktrininų argumentų³⁸.

Teisinėje tikrovėje idealioji teisė turi ypatingą vietą. Norėdami ją aiškiau suprasti, atidžiau pažvelkime į *aksiologinių-etinių*³⁹ idealiosios teisės tyrimų paradigmą – prigimtinių teisės mokyklą⁴⁰. Ši teisės filosofijos mokykla yra nevienalytė: išskiriamos ankstyvosios prigimtinių teisės teorijos (Aristotelis, Ciceronas, Augustinas, Tomas Akvinietis ir kt.) ir vėlyvosios prigimtinių teisės teorijos (J. Finnis, L. Fulleris, M. S. Moore, M. Murphy, R. Dworkinas⁴¹ ir kt.). Šios mokyklos atmainas galima klasifikuoti pagal prigimtinių teisės šaltinius (prigimtine teisė, atsižvelgiant į konkrečią teoriją, kyla iš dieviškosios teisės, kosminės tvarkos, prigimtinių gyvenimo reikalavimų ir / ar akivaizdžių vertybių bei praktinių sumetimų); taip pat pagal jos privalomumą: vieni autoriai teigia, kad prigimtine teisę pažeidžianti pozityvioji teisė nėra privaloma moraliai, kiti laikosi pozicijos, kad tokia pozityvioji teisė nėra privaloma ne tik moraliai, bet ir teisiškai (neteisinga teisė nėra teisė)⁴². Nepaisant minėtų skirtumų, visos prigimtinių teisės mokyklos centrinė ašis yra teiginys, kad pozityvioji teisė yra pavaldi aukštesniajai (prigimtinai) teisei, t. y. formalioji teisė yra subordinuota idealiajai teisei.

Analizuojant aksiologinių-etinių idealiosios teisės tyrimų kryptį, kyla keblių metodologinių klausimų. Jei teisėtyrininkai susiduria su didesniais sunkumais doktriniškai tirdami formaliąją teisę, laužo galvas dėl socialinių-teisinių realiosios teisės tyrimų metodų efektyvumo, tai kaip jiems pasiūlytume tirti kosminę tvarką, dieviškąją teisę, prigimtinius gyvenimo reikalavimus, akivaizdžius praktinius sumetimus ir vertybes? Ar apskritai tokie objektai turėtų rūpėti teisėtyrai, ar juos galima tirti moksliskai? Nors į šiuos klausimus atsakyti išties nelengva, bent pabandykime tai padaryti paskutiniame straipsnio skyriuje.

2. Teisės tyrimų integracijos užuomazgos

Atskirai aptarę svarbiausias metodologines teisėtyros kryptis, metodologinės sintezės galimybių nagrinėjimą pradėsime esamo integracinio įdirbio (bandymų integruoti skirtingas teisės paradigmas) apž-

³⁸ Idealiosios teisės aptarimo kontekste pabrėžtinai teisinio argumentavimo korektiškumo prielaidoms skirtoje E. Mackuvienės disertacijoje teikiamos rekomendacijos aktualumas: „Teisinių sprendimų priėmėjai, siekdami didesnio argumentavimo pagrįstumo ir efektyvumo, šalia doktrininų argumentų, kuriais nurodoma į teisės šaltinius, turėtų aiškiai įvardyti normatyvijas prielaidas, kuriomis remiasi.“ MACKUVIENĖ, E. *Teisinio argumentavimo korektiškumo prielaidos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 165.

³⁹ Aksiologinių-etinių tyrimų terminas geriau perteikia Vakarų teisės tradicijos realijas. Teisės sistemose, kuriose tebėra gyvos ir įtakingos religinės teisės teorijos (pvz., islamo (musulmonų) teisės mokykla), idealiosios teisės tyrimai iš esmės yra religiniai-doktrininiai (nors aksiologinių-etinių tyrimų svarba tokiose teisės sistemose yra itin didelė).

⁴⁰ Išsamiau apie prigimtinių teisės mokyklą žr., pvz., BIX, B. *Natural Law Theory*. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 211–227.

⁴¹ Jei dalis teisėtyrininkų abejojo, kuriai teisės paradigmą priskirti R. Dworkiną, tai po jo 2011 m. išleistos knygos „Teisingumas ežiukams“ (kurioje pristatomas požiūris, kad teisė yra politinės moralės atmaina), Dworkino narystė prigimtinių teisės mokykloje nebeturėtų kelti didesnių abejonių. Plačiau žr.: DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge / London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011, p. 400–415.

⁴² RATNAPALA, S. *Jurisprudence* <...>, p. 124.

valga. Vienas iš reikšmingiausių tokių mėginimų yra H. Bermano išplėtotą integracinę jurisprudenciją, sujungianti tris klasikinės teisės paradigmas: teisinį pozityvizmą, prigimtinės teisės mokyklą ir istorinę teisės mokyklą. Bermanas teigia, kad kiekviena iš minėtų trijų konkuruojančių mokyklų atspindi vieną iš svarbiausių teisės dimensijų, todėl yra svarbu ir įmanoma sujungti visus šiuos aspektus bendroje teorijoje⁴³. Jis pabrėžia, kad „itin svarbu yra tai, jog akivaizdus konfliktas tarp moralinio ir politinio požiūrių į teisę gali būti išspręstas istorinių aplinkybių kontekste: istorija – bendruomenės gyvenimo patirtis – gali sujungti moralę ir politiką, suteikdama tokią galimybę ir netgi skatindama jų suderinamumą. Teisė iš tikrųjų gali būti apibrėžta kaip politikos ir moralės pusiausvyra istorijos kontekste“⁴⁴.

Paminėtina, kad patį terminą „integracinę jurisprudenciją“ į mokslinę apyvartą įvedė ne H. Bermanas, bet J. Hallas⁴⁵, kurio teorija turi vieną svarbų skirtumą nuo bermaniško varianto: istorinės teisės mokyklos vietą paradigmatinėje sintezėje užima sociologinė teisės mokykla. Istorinei prieigai Hallas skiria pagalbinį vaidmenį: istorinė jurisprudencija „yra tiltas tarp tradicinių teisės filosofijų [prigimtinės teisės teorijos ir pozityvizmo] ir naujos [empirinės sociologinės] perspektyvos“⁴⁶. Teisę Hallas apibrėžia kaip socialinio veiksmo atmainą, procesą, kurio metu taisyklės, vertybės ir faktai susilieja bei aktualinasi⁴⁷.

Iš teisės sampratų integracija besidominančių šiuolaikinių mokslininkų galima išskirti W. Menskį, kuris, pretenduodamas į universalųjį teisės apibrėžimą, savo teisinio pliuralizmo versijoje sujungė tris pagrindines teisės paradigmas: prigimtinės teisės mokyklą, teisinį pozityvizmą ir socialinius-teisinius tyrimus⁴⁸. Tačiau, išanalizavus teisinio pliuralizmo sąvokos vartoseną⁴⁹, darytina išvada, kad Menskio teorijoje ši sąvoka yra gerokai nutolusi nuo teisėtyroje vyraujančios prasmės ir pažymi ne keleto teisiinių sistemų koegzistavimą vienoje visuomenėje, jų persidengimą ir konkurenciją, bet skirtingų teisės paradigmų *teorinį* pliuralizmą.

Koncentruotai apžvelgę teisės tyrimų integracijos pirmuosius žingsnius ir pamatę mėginimus sintetinti skirtingas teisės paradigmas, pabandykime iškelti fundamentalų klausimą: ar metodologinė teisėtyros sintezė yra įmanoma iš esmės? Įsidėmėję šį ir prisiminę ankstesnių straipsnio skyrių pabaigoje užduotus klausimus, pabandykime atrasti bent principines gaires jų atsakymams.

3. Metodologinės sintezės (ne)įmanomumas

Teisės tyrimų metodologiniame spektre galime pamatyti mažiausiai tris teisinės tikrovės aspektus (formaliąją teisę, realiąją teisę ir idealiąją teisę), taip pat galima išskirti mažiausiai tris atitinkamų aspektų tyrimų kryptis (doktrininis tyrimas, socialinius-teisinius tyrimus ir aksiologinius-etinius tyrimus). Turėdami tikslą visą spektrą pamatyti kaip visumą, iškelkime ir pabandykime patikrinti hipotezę⁵⁰, kad

⁴³ BERMAN, H. J. Towards <...>, p. 779.

⁴⁴ Ibid, p. 788.

⁴⁵ Pats Bermanas atsispašė Hallo ir pasiteisino, kad, pradėdamas vartoti integracinės jurisprudencijos sąvoką, nežinojo, jog ji jau buvo išrasta (BERMAN, H. J. Towards <...>, p. 779).

⁴⁶ HALL, J. *Theft, Law and Society*. 2nd edition. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1952, p. 143.

⁴⁷ HALL, J. *Comparative <...>*, p. 78–82.

⁴⁸ MENSKI, W. *Comparative <...>*, p. 173–190.

⁴⁹ Šiame kontekste pritartina R. Šimašiui, kuris savo teisinio pliuralizmo problematikai skirtoje disertacijoje, remdamasis H. Bermanu, pateikia tokį apibrėžimą: „Teisinis pliuralizmas – tai keleto teisiinių sistemų koegzistavimas vienoje visuomenėje, jų persidengimas ir tarpusavio konkurencija“ (ŠIMAŠIUS, R. *Teisinis pliuralizmas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 8).

⁵⁰ Nepaminėkime, kad hipotezių kėlimas ir tikrinimas yra toks tyrimo metodas, kurį taikydami iškeliame hipotetinį teiginį ir ieškome ne tik jį patvirtinančių, bet ir paneigiančių argumentų. Lietuvoje rengiamų socialinių mokslų teisės krypties disertaciniuose tyrimuose pastebima ydinga tendencija, kai hipotezė iš anksto yra laikoma ginamu teiginiu, kurį būtina patvirtinti visais įmanomais būdais. Prisiminkime, kad hipotezė gali būti ne tik patvirtinta, bet ir paneigta, taip pat

bent vienos iš trijų minėtųjų krypčių eliminavimas užkerta kelią visapusiškesniems teisinės tikrovės tyrimams.

Pradėti reikėtų nuo doktrininų formaliosios teisės tyrimų. Tai, kad teisinę tikrovę be formaliosios teisės sunku net įsivaizduoti (bent šiuo žmonijos raidos etapu⁵¹), yra aišku bene kiekvienam, kas bent kartą rimčiau susidūrė su teise. Ar teisės mokslas galėtų atsisakyti doktrininų teisės aiškinimo metodų (kalbinio, sisteminio, teleologinio ir kt.)? Atsižvelgiant į tai, kad teisėtyros objekto specifika yra neatsiejama nuo interpretacinių praktikų, tikėtina, kad doktrininų tyrimų atsisakymas teisės mokslą pastūmėtų į aklavietę. Kita vertus, tokių tyrimų neigiami vertinimai yra pelnyti ir naudingi teisės mokslui – doktrininiai teisės tyrimai yra labiausiai pažeidžiami dogmiškumo grėsmės akivaizdoje, todėl kitos metodologinės priegios sudaro atsvarą, užtikrinančią teisėtyros pažangą.

Pereikime prie kito klausimo, ar teisės mokslas galėtų išsiversti be empirinių socialinių-teisinių tyrimų? Egzegezės lygmeniu – taip, bet teisėtyros narystė socialiniuose moksluose, kaip minėta, nebūtų įmanoma be empirinių socialinių-teisinių tyrimų. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad realiosios teisės tyrimas doktriniais teisės metodais yra sunkiai įsivaizduojamas (pastarieji nėra tam skirti). Pastebima ir priešinga tendencija – bandymai neproporcingai iškelti socialinių-teisinių tyrimų kryptį virš kitų metodologinių priegių, tačiau tokios ambicijos dažnai negailestingai atsitrenkia į tokių tyrimų interpretacinio instrumentarijaus ribotumą.

Pagaliau pabandykime pagalvoti apie bene kontroversiškiausios teisėtyros srities, aksiologinių-etinių idealiosios teisės tyrimų, reikšmingumą teisės mokslui. Šiame kontekste galima išskirti mažiausiai tris metodologines laikysenas: (1) „tikrąją“⁵² teisės prasmę galima atskleisti vien doktriniais teisės metodais, o visų kitų metodų taikymas yra už teisės mokslo ribų; (2) teisėtyra kaip *mokslas* nėra įmanoma be empirinių socialinių-teisinių metodų, bet aksiologiniai-etiniai teisės tyrimai gali likti už jos ribų; (3) mokslinė praktika yra neišvengiamai daugiau (doktrininų tyrimų atveju) ar mažiau (empirinių tyrimų atveju) subjektyvi; didesnę ar mažesnę poveikį atliekamiems tyrimams daro konkrečių teisėtyrininkų idealiosios teisės suvokimas, taip pat jų supratimas apie tai, kaip idealioji teisė yra suvokiama konkrečioje visuomenėje ar teisės sistemoje. Kaip jau buvo aptarta, kontroversinių teisinių klausimų atveju vertybių poveikis yra daugiau negu akivaizdus. Teisėtyrininkai turi mažiausiai du pasirinkimus: (1) demonstratyviai nekreipti dėmesio į idealiosios teisės problemą ir toliau laikytis pozicijos, kad teisės aiškinimo metodais „objektyviai“ tiriama ir atskleidžiama „tikroji“ teisės prasmė; (2) pripažinti vertybinių teisės aspektų tyrimų reikšmingumą ir jiems skirti atitinkamą dėmesį. Kalbant apie galimus su antruoju pasirinkimu susijusius sunkumus, pažymėtina, kad nors aksiologiniai-etiniai tyrimai yra išties rimtas iššūkis teisėtyrai, jį priimti galėtų padėti socialinės filosofijos sukauptas įdirbis. Kitas svarbus aspektas, jei kalbame apie visapusiškesnius teisinių reiškinių tyrimus, turime aiškiai suvokti, kad jiems vykdyti neužtenka paskirų tyrėjų pastangų. Tokiems tyrimams yra būtinas tarpdisciplininis komandinis darbas.

patvirtinta / paneigta iš dalies. Šio straipsnio autorius pasisako prieš dirbtinį hipotezių konstravimą (pvz., „X teisės srityje yra spragų ir problemų“) – tokių ir panašių hipotezių pažintinė vertė kelia didelių abejonių.

⁵¹ Yra ir tokių nuomonių (pvz., K. Markso), kad ilgainiui formaliosios teisės nebėliks, nes ji susilies su moralės normomis. Plačiau žr., pvz., GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. 275–279.

⁵² Kaip įžvalgiai pažymėjo H. Kelsenas, „Jurisprudencinis aiškinimas turi būti atsargus ir išvengti fikcijos, esą galimas tik vienas „teisingas“ aiškinimas. Tradicinė jurisprudencija šią fikciją naudoja tam, kad apgintų teisinio saugumo idealą. Dėl daugumos teisės normų nevienareikšmiškumo prie šio idealo galima tik artėti. Negalima paneigti, kad tik vieną prasmę turinčių teisės normų fikcija tam tikru politiniu požiūriu gali turėti didelių privalumų. Bet jokie politiniai privalumai negali pateisinti šios fikcijos naudojimo mokslškai aprašant pozityviąją teisę. Moksliniu, vadinasi, objektyviu, požiūriu yra neleistina vieninteliu teisingu paskelbti tokį išaiškinimą, kuris už kitą, logiškai lygiai taip pat galimą išaiškinimą yra labiau priimtinas subjektyviu politiniu požiūriu. Juk tokiu atveju grynai politinis vertinimas apgaulingai pateikiamas kaip mokslo tiesa.“ (KELSEN, H. *Grynoji <...>*, p. 282).

Remiantis išsakytomis mintimis, teigtina, kad teisėtyros metodologinę sintezę mažų mažiausiai galima įsivaizduoti ir plėtoti teoriniu lygmeniu. Kaip galėtų atrodyti nuosekli tokios metodologinės sintezės teorija? Ar ji įmanoma teisinių tyrimų praktikoje? Į šiuos esminius klausimus pabandykime atsakyti naujais tyrimais⁵³, kurie gali būti kur kas produktyvesni aiškiau suvokiant margaspalvio metodologinio teisėtyros spektro kontūrus.

Išvados

1. Teisinė tikrovė nėra vienalytė. Kalbėdami apie teisę, galime turėti omenyje mažiausiai tris skirtingus teisės aspektus (arba tam tikrą jų derinį): formaliąją teisę, realiąją teisę arba idealiąją teisę. Neproduktyviu laikytinas paradigmatis konkuravimas dėl to, kas iš minėtųjų yra „tikroji teisė“. Realioji konkurencija egzistuoja įvairių paradigmų atstovų sąmonėje, o teisinėje tikrovėje skirtingi teisės aspektai yra neatskiriama susiję.
2. Teisėtyros metodologijoje, atsižvelgiant į teisėtyros objekto daugialypiškumą, galima išskirti mažiausiai tris metodologines kryptis:
 - doktrininis formaliosios teisės tyrimas, kurių paradigmatis pagrindas yra teisinis pozityvizmas ir teisinis formalizmas, o metodologinį arsenalą sudaro specialūs teisės aiškinimo metodai. Teisė tokiuose tyrimuose suprantama kaip autonominė teisės normų ir teisės principų sistema. Nors ši tyrimų kryptis sulaukia vis daugiau neigiamų vertinimų dėl nelankstumo, dogmatizmo, formalizmo ir uždaro, jos pozicijos teisėtyroje tebėra patikimai stiprios. Doktrininiai tyrimai yra vertingas ir būtinas metodologinės sintezės elementas tiek, kiek, pirma, aiškiai suvokiamos jų galimybių ribos, ir, antra, jais nebandoma iš teisės mokslo išstumti kitų metodologinių prieigų;
 - socialinius-teisinius realiosios teisės tyrimus, kurių paradigmatis laukas yra itin heterogeniškas: nuo sociologinės jurisprudencijos, teisinio realizmo, istorinės teisės mokyklos bei ekonominės teisės analizės iki radikaliajai jurisprudencijai priskirtinų teorijų (sąrašas nėra baigtinis). Tokiais tyrimais siekiama paaiškinti skirtingas teisės kaip socialinio reiškimo funkcijas. Nepaisant šios metodologinės krypties didėjančio populiarumo, svarbu atkreipti dėmesį, kad ir šioje srityje besidarbuojantys tyrėjai susiduria su rimtais iššūkiais, todėl socialinių-teisinių tyrimų reikšmės nereikėtų pervertinti (ir juo labiau jiems priešpriešinti kitas teisės tyrimų kryptis);
 - aksiologinius-etinius idealiosios teisės tyrimus. Jų pamatas yra prigimtinių teisės mokykla, kurios pagrindinį postulatą galima suformuluoti taip: pozityvioji teisė yra pavaldi aukštesniajai (prigimtinai) teisei (formalioji teisė yra subordinuota idealiajai teisei). Nors idealiosios teisės poveikis formaliajai ir realiajai teisei yra dažnai nepelnytai ignoruojamas, be jos aksiologinių-etinių tyrimų visapusiškesnis teisinės tikrovės pažinimas yra pasmerktas nevisavertiškumui. Šie tyrimai susiduria su bene rimčiausiais praktiniais iššūkiais, kuriuos tinkamai pasitikti gali padėti socialinė filosofija ir tarpdisciplininis komandinis darbas.
3. Metodologinės teisės tyrimų sintezės srityje jau padaryti pirmieji rimtesni žingsniai – plėtojamos vienokios ar kitokios apimties integracinės jurisprudencijos teorijos. Atliktas tyrimas parodė, kad tolesnis metodologinės sintezės plėtojimas turėtų apimti mažiausiai tris metodologinio teisėtyros spektro dalis: doktrininis formaliosios teisės tyrimas, socialinius-teisinius realiosios teisės tyrimus ir aksiologinius-etinius idealiosios teisės tyrimus. Kiekviena jų atskirai nuo kitų nėra pakankama ir be nors vienos iš jų nuodugnesni teisinės tikrovės tyrimai nėra įmanomi.

⁵³ Straipsnio autorius toliau tiria teisės mokslo metodologinės sintezės galimybes ir šia tematika planuoja paskelbti mažiausiai dar vieną straipsnį ir disertaciją.

LITERATŪRA

1. BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. 2 leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012.
2. BERMAN, H. J. Towards an Integrative Jurisprudence: Politics, Morality, History. *California Law Review*, 1988, Vol. 76, No. 4, p. 779–801.
3. BIX, B. Natural Law Theory. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 211–227.
4. COLEMAN, J. L.; LEITER, B. Legal Positivism. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 228–248.
5. COTTERRELL, R. *Sociological Perspectives on Law*. 2 vols. Aldershot: Ashgate/Dartmouth, 2001.
6. COTTERRELL, R. Subverting Orthodoxy, Making Law Central: A View of Sociolegal Studies. *Journal of Law and Society*, 2002, Vol. 29, p. 632–644.
7. DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge / London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011.
8. GASCHE, R. *The Honor of Thinking: Critique, Theory, Philosophy*. Stanford: Stanford UP, 2007.
9. GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993.
10. HALL, J. *Comparative Law and Social Theory*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1963.
11. HALL, J. *Theft, Law and Society*. 2nd edition. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1952.
12. HANSON, J.; HANSON, K.; and HART M. Law and Economics. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 299–326.
13. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
14. HUME, D. *Traktatas apie žmogaus prigimtį*. Vilnius: Charibdė, 2007.
15. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
16. *Law's Community: Legal Theory in Sociological Perspective (Oxford Socio-Legal Studies)*. Oxford: OUP Oxford, 1995.
17. Lietuvių kalbos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/>>.
18. MACKUVIENĖ, E. Teisės mokslo ir jurisprudencijos moksliskumo problema. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, nr. 1, p. 291–304.
19. MACKUVIENĖ, E. *Teisinio argumentavimo korektiškumo prielaidos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
20. MENSKI, W. *Comparative Law in a Global Context*. New York: Cambridge University Press, 2006.
21. MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.
22. NEKRAŠAS, E. *Pozityvus protas: jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
23. NEWTON, I. A Letter of Mr. Isaac Newton ... containing his New Theory about Light and Colors. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, No. 80 (19 Feb. 1671/2), p. 3075–3087.
24. PALOMAR, J. The War Between Attorneys and Lay Conveyancers – Empirical Evidence Says „Cease Fire!“ *Connecticut Law Review*, 1999, Vol. 31, No. 2, p. 423–546.
25. PATTERSON, D. (ed.) *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
26. PILIČIAUSKAS, R. Kai kurios Lietuvos teisės mokslų metodologijos problemos. *Teisė*, 1994, t. 28, p. 73–79.
27. RATNAPALA, S. *Jurisprudence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
28. RODES, R. E. (Jr.) On the Historical School of Jurisprudence. *American Journal of Jurisprudence*, 2004, Vol. 49, p. 165–184.
29. SALTER, M.; MASON, J. *Writing Law Dissertations. An Introduction and Guide to the Conduct of Legal Research*. Dorchester: Pearson Education Ltd., 2007.
30. ŠIMAŠIUS, R. *Teisinis pliuralizmas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
31. TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
32. TWINING, W. *Blackstone's Tower: The English Law School: Discipline of Law (Hamlyn Lecture Series)*. London: Sweet & Maxwell, 1994.

33. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. 2 leidimas. Vilnius: Justitia, 2004.
34. VAIŠVILA, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas*. Vilnius: Justitia, 2010.
35. VALANČIENĖ, D. Teisės paradigmų pažinimo kelias. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 159–279.
36. VICK, D. W. Interdisciplinarity and the Discipline of Law. *Journal of Law and Society*, 2004, No. 31, p. 163–193.
37. WEINRIB, E. J. Legal Formalism. In *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. 2nd edition. Editor D. Patterson. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, p. 327–338.

THE ANALYSIS OF METHODOLOGICAL SPECTRUM OF LEGAL RESEARCH

Vitalij Levičev

S u m m a r y

In comparison with theory of law, legal methodology improvidently deserves much less attention which undoubtedly effects overall quality of legal research. In this article we are trying to fill the gulf between theory and methodology of law by analyzing the methodological spectrum of legal research. Not only separate fields of legal methodology are subject to comprehensive analysis, but also the wholeness of the overall spectrum receives proper attention.

Legal reality is enormously heterogeneous and its origins consist of at least three interrelated aspects: formal law, real law and ideal law. Legal methodology diverges accordingly: doctrinal research of formal law, socio-legal research of real law and axiological-ethical research of ideal law. Research showed us, that all of these methodological branches are closely interrelated and should be involved in the development of the theory of methodological synthesis. Any of these three is not self-sufficient and without any one of them the thorough research of legal reality is not possible.

Įteikta 2014 m. rugsėjo 11 d.

Priimta publikuoti 2015 m. sausio 28 d.